

КОРОПЕЦЬ У ЖИТТІ АКАДЕМІКА ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

/З нагоди 125-річчя від дня народження вченого та 575-річчя від першої письмової згадки про село/

Володимир Гнатюк інтенсивно записував фольклор і в Галичині, використовуючи для цього кожні відвідини родини в Пужниках, Коропці, Григорові та Великому Ходачкові. Зокрема в його листі від 30 жовтня 1897 року читаємо: "Як приїду на свято, то зберу такі матеріали в Ходачкові, що за них дістану напевно похвалу від компетентних людей". Цими "компетентними людьми" були Іван Франко, Олександр Колесса, Федір Вовк, Михайло Грушевський, а похвала від них була для нього найвищою нагородою. Подібних заяв В.Гнатюка у листах цього періоду до дружини було чимало.

Але саме з родинного оточення, рідного села Велеснів, з сіл Коропець, Григорові і Пужники нашого краю і походять перші фольклорні записи академіка Володимира Гнатюка. Бо саме від матері Василини і батька Михайла, брата Гілярка та односельців він почув і запам'ятав ще в дитячому віці пісні, легенди, казки, перекази.

У 1883 року, коли Володимирові було 12 літ, він, учень третього класу Бучацької народної школи при монастирі Святих отців Василіян, знав близько 100 фольклорних творів.

У період могутнього творчого злету молодого вченого в 1894-1904 роки Володимир Гнатюк записав у Коропці, Пужниках і Григорові сотні народних пісень, казок, легенд, переказів та іншого фольклорно-етнографічного матеріалу.

1898 року фольклорист записав у селі Коропець родинно-побутові пісні, коломийки, а в 1902 році — колядки і щедрівки, родинно-побутові пісні, коломийки.

Лише у двох селах нашого краю — Коропці та Пужниках — Володимир Гнатюк у липні 1902 року записав 240 казок, легенд та народних оповідань /переважно демонологічного характеру/, про що він повідомив в публікації "Справоздане з етнографічної експедиції" /Хроніка НТШ, 1902, вип. III, ч. 10, с. 16-17/.

Записи фольклорно-етнографічних матеріалів з Велеснева, Коропця, Григорова та Пужників Володимир Гнатюк ввів до своїх фундаментальних збірок — "Галицько-руські народні легенди" /Т. I, "ЕЗ", 1902, т. XII, 215 с.; Т. II, "ЕЗ", 1903, т. XIII, 316 с./; "Знадоби до галицько-руської демонології" /"ЕЗ", 1904, XV, 266 с./; "Коломийки" /Т. I, "ЕЗ", 1905, т. XVII; Т. II, "ЕЗ", 1906, т. XVIII; Т. III, "ЕЗ", 1907, т. XIX/; "Гайвіки" /МУЕ, 1909, т. XII, 267 с./; "Знадоби до української демонології" Т. II, вип. 1, "ЕЗ", 1912, т. XXXIII, 229 с.; Т. II, вип. 2, "ЕЗ", 1912, т. XXXIV, 270 с./; "Колядки і щедрівки" /Т. I, "ЕЗ", 1914, т. XXXV, 264 с.; Т. II, "ЕЗ", 1914, XXXV 371 с./; "Українські народні байки /звірний епос/, "ЕЗ", 1916, т. XXXV11-XXXV111, 549 с./.

Великий український вчений, етнограф і фольклорист, академік Володимир Гнатюк переконливо доводив, що кожен народ історичний, здатний до творчості, й отже, бере певну участь у загальному історичному процесі.

"Народу без поезії і без творчості нема, — відзначав наш земляк, — і тому кожен народ, від найкультурнішого до найпримітивнішого, — заступлений у світовому фольклорі... У кожного народу подібуються теми, невідомі деінде".

Володимир Гнатюк усе життя визбирував народні перлини, котрі видавав великими томами, які вище згадано, зберігаючи для наступних поколінь українського народу його ж щедрі багатства. Він постійно вишукував щедрі носіїв народної поезії. І в цьому йому дуже щастило.

Він відзначав: "Доброго оповідача можна порівняти з артистом малюрем... Коли хочемо любоватися народними творами, звертаймося до добрих оповідачів і тільки від них записуймо". Усе це, звісно, стосується не одних лише оповідачів, а й носіїв народної творчості в цілому.

Саме до таких артистів належать народний оповідач із села Пужники Гимко (Гринюк), котрого виявив Володимир Гнатюк записав від нього близько 300 народнопоетичних творів, та коропчани Данило Гнатюк, Олекса Савків-Сеньчук, Іван Мельничук, Іван Кіндрат, Іван Василик, Стефан Маряш, Семен Андрійшин-Головатий, Тетяна Мельниченко та інші, від яких вчений записав кількисот народних перлин.

У Коропці Володимир Гнатюк записав весняний хоровад-веснянку "Просо", гайвіки "Самітний", "Слабий дідусь", колядки і

щедрівки "Не було світла, лише сини мори", "Одяг господаря", "Бог господарить", "Господар при роботі", "Лови на оленя", "Зажирилася перепелонька", "Вдовина жура", "Пшов Степан зрання косить", "Парубок грає на скрипці", "Кінь над кози", "Дівка збирає пави", "Турові /оленеві/ роги для вішання одягів", "Ой рано, рано куроньки піли", "На гороньці дві зазулоньці", "За ворота муравенька", "Пасла Марійка чотири волки пуд бором", "Прала Анцинька божі ризи", "Ой на гороньці в новій коршмонці", "Пасла Марійка чотири пави на рінку", "Птиці співають вило" та пародію "Вовк і коза".

Весільну ладанку "Летів медвідь понад поле" записав Володимир Гнатюк у Коропці від свого брата Гілярка, додавши до запису таку примітку: "У Товстобабах як дівки співають при вінку за столом, то їх хлопці з сіней передразнюють так".

Вчений записав у Коропці дуже багато народних пісень — "Ой як їдеш, милий, на ніч", "Ой їду я, їду, мі не дримається", "Як я ішов ввечір від дівчини", "Ой ішов я штири милі ліса", "Тамка гора Самборова", "Подивлюся у квартиру, а надворі гучно", "Чом соловей не співає?", "Ой куда ж ми помандруєм?", "Чи ти, козаче, з чужого краю?", "Ой піду я лугом, лугом", "Кличе мене мій миленький до себе робити", "Ой гаю ж мій, гаю", "Гуляючи, буяючи, людська обмовонька", "Кукала зозуля, в саду гіздо в'ючи", "Віє вітер, віє, каленьку хитає", "Ні паїла я сі, ні напила я сі", "Ой зацвіла калиночка в лузі", "Вшиткі дівки і невісти волають на мене", "Як в 1830 році тверезість була", "В долину, в долину, червона калино", "Зацвіла черемшина, з неї цвіток упав", "Ой зацвіла калинонька у лузі", "Ой там, ой там в чистім полі", "Стоїть лівр над водою", "Там дівчина по рину ходила", "Мене мама годувала, ой на волярика", "Мала вдівонька єдиного синопька", "Рум'яні поле покриває", "Розпилася стара мати на меду", "Там у місті на рипочку", "Гей на горі високій", "Ой на горі там дерев", "Їхали жовнірочки з війни", "Йшли жовніри з гостини", "Ой ти, дубе кучерявий, лист на тобі рясний", "Виправ'їла мати сива у дорогу", "В вишневім садочку зозуленька кує", "А мій милий загорів", "Стоїть коршма над болотом".

Крім того, Володимир Гнатюк тут записав багато чебарашок, казачки та інші коротенькі пісні до танцю, особливу велику кількість коломийок.

Дві казки про тварин записав наш земляк від Івана Мельничука — "Змія, вовк і лис" та "Когут із товаришами виганяє медведя з бабиної хати".

Із Коропця зберіг для нас академік дуже багато цікавих легенд — "Дванайцять місяців і бідак", "Дівки з собаки і свині", "Звідки походять Гуцули", "Чи на Великдень великий день?", "Кроваве тісто", "Пес відкриває злочин", "Прокляті діти", "Як прокляла себе жінка", "Як жінка позачинувала діти", "Як мазур і мазурка були псами", "Св. Михайло в ролі жандарма", "Св. Николай і три дівки", "Св. Николай і картографі", "Св. Николай і два хлопці", "Св. Николай спасає чоловіка на воді", "Богородиця обдаровує дитину хлібом".

Надзвичайно багато в Коропці записав вчений демонологічних оповідань та повел — "Висільник на весілю", "Топельничка на плечах", "Як хлопці втопили жінку", "Як баба пустила сплав", "Як упирі ловили газдиню", "Дівчина і два опирі", "Князь опирів", "Чорт ховається під чоловіка", "Чорт під горшком", "Страх бандою", "Як страх гуляє", "Страх у виді пані", "Страх у виді жидків", "Страх у виді кози", "Страх льохою", "Страх у виді хортів", "Метаморфози страху", "Як страх женився до дівчини", "Перестрашений кінь", "Стерня з пса", "Зі страху попіл", "Страх утополі", "Два на одного", "Страх і садівник", "Садівники в бочці", "Як страх завів бабу в воду", "Страх і баба", "Як страх хотів утопити чоловіка", "Страх заводить чоловіка у сніг", "Порцелянка за дерев'янку", "Страх гонить рибу", "Як страх водив Онуфрія Куріняка", "Як газда боровся зі страхом", "Цвіти на свидовім корчи", "Страх на очкурі", "Як парубок гонив терлицю", "Як у хаті дзвонило", "Пані доглядка коний", "Страх у лісі", "Воскреслий хованець", "Хованець з грішми", "В блуді показують ся хрест і ліс", "Блуд на пасовиску", "Холера у виді хортів", "Муха і фебра", "Як у Поточі ходила жінка по смерті", "Як майстер ходив по смерті до жінки", "Мерлець забирає коханку", "Смерть через збитки", "Як відкопували похованого жида", "Як жиди настрашили ся мерця",

"Як жид привиджував ся фірманови", "Як жиди налякали ся яблінки", "Непотрібний чин із відьмою", "Зловлена відьма", "Тушул відьмак", "Кепський знахар", "Фірман — знахар", "Майстер майстрови шкодив", "Як млинські колеса", "Фірман — знахар", "Майстер майстрови шкодив", "Як млинські колеса обертали ся проти води", "Як Гуцул тримав у лісі стражників", "Гадюка на сплаві", "Лікар від гадючої їди", "Носилач гадюк", "Як циганка відворожила дукати і коралі", "Від ворожбита до попа", "Ворожбита лічить золою", "Як ворожка лічила бабу і фірмана", "Ворожбит обманує молоде подруже", "Чи можна вірити ворожбитам?", "По ворожках із жінкою", "Злодій, перед яким втвирали ся замки", "Жид-інклюзник", "Як інклюз притягав чужі гроші", "Чоловік, що не хотів інклюза", "Ляк перед скарбом".

Щирий друг і побратим нашого земляка Іван Франко подивлявся невтомності і плідності у праці і в 1906 році писав: Володимир Гнатюк феноменально шасливий збирач усякого етнографічного матеріалу, якому з наших давніших збирачів, мабуть, не дорівняв ні один. Протягом він збирав, попри інші матеріали, також коло 10.000 коломийок".

Пова увагу Володимира Гнатюка не пройшли українські пісенні новотвори — емігрантські пісні. Саме такий цикл пісень було опубліковано в 1898 році в "Етнографічному збірнику", що записали Іван Франко, Михайло Павлик та Володимир Гнатюк. Вчений вказує на закономірність з'яви цих пісень, оскільки еміграція стала важливим масовим явищем у житті народу.

Публікуючи 1901 року в "Літературно-науковому віснику" емігрантські пісні "Виїхав я з Сокиринця", "Ой з-за гори високої" /том XIV, кн. 4/, Володимир Гнатюк у вступному слові "Нові народні пісні" писав про те, що нема чого боятися відмирання народних пісень. Хоча давні пісні й забуваються, на зміну їм з'являються нові. "Кожда важніша подія з життя народу, яка дотикає його безпосередньо майже все виливається в пісню...". Події полишали по собі сліди в народній пісні... тим глибші, чим важніша і більше зрозуміла для народу сама справа". Саме такою подією, що залишила "найглибші сліди в народній поезії" і "викликала не одну, не кілька, але цілий цикл пісень, до яких усе прибувають нові", є, на думку Володимира Гнатюка, еміграція.

У 1902-1903 роках в "Записках наукового товариства ім. Шевченка" /томи 50 і 52/ з'являється публікація Володимира Гнатюка "Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності". Тут було подано цикл /45 текстів/ емігрантських пісень і серйозне дослідження новотворів на цю тему.

Пісні для публікації було частково взято з американської газети "Свобода" та "Етнографічного збірника" /за 1898 рік/, а частково із власних записів дослідника. В своїй розвідці Володимир Гнатюк підкреслив, що нові твори завжди з'являються внаслідок певних змін у житті суспільства. Тому й таке явище, як масова еміграція, не могла не знайти "Собі вираз у піснях" /ЗНТШ, 1902, т. 50, с. 2/.

Вчений відзначав різноманітність змісту цих пісень, акцентуючи на тому, що "порушені в них найважливіші питання, які інтересують як-небудь сучасного члена нашої суспільності в найзначнішій і найбільш пригніченій верстві" /ЗНТШ, 1902, т. 50, с. 13/. Розкриття причин еміграції, відображення надій на краще життя за океаном, прощання з рідними та небезпечної дороги через море, тяжкої праці за океаном на фермах, фабриках, шахтах, а часом каліцтва і смерті, туги за рідним краєм, повернення без грошей додому — "сі мотиви, — відзначає Володимир Гнатюк, — повторюються найчастіше, оброблені найширше і навіяні наскрізь до гнобителів" /ЗНТШ, 1902, т. 50, с. 13/. Опубліковані твори-новотвори, на думку дослідника, "приносять багато нового, нетиканого ще нашою народною поезією досі" /ЗНТШ, 1902, т. 50, с. 18/.

Загалом Володимир Гнатюк першим дав глибокий і змістовний аналіз емігрантських пісень, зробивши своєю працею про них цінний внесок в науку про народну поетичну творчість.

Остан ЧЕРЕМШИНСЬКИЙ,
Завідувач Велеснівського
етнографічно-меморіального музею
Володимира Гнатюка.